

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЕКОНОМІЧНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ

© 2014 ІВАШИНА О. Ф.

УДК 330.837

Івашина О. Ф. Інституціональне середовище економічної модернізації

Розглянуто розвиток теоретико-методологічних засад інституціоналізації економіко-неекономічних взаємодій, і на цій основі обґрунтовано шляхи і способи економічної модернізації країни. На основі інституціональної методології здійснено аналіз інституціонально-трансформаційних змін у процесі економічної модернізації та обґрунтовано її інституціональні чинники. Проведено інституціональний аналіз економіко-політичних та економіко-соціальних взаємодій, а також ролі інституціональної модернізації в економічній модернізації країни. Визначено інституціональні критерії результатів економічної модернізації: рівень трансакційних витрат в економіці як загальна характеристика якості інституціонального середовища; якість влади та законодавства як ефективний гарант перед тими суспільними силами, які не зацікавлені в економічній модернізації країни; здатність імпортувати й запроваджувати інститути глобальної ринкової економіки, засвоювати організаційно-технічний досвід, створювати ефективний розподіл прав власності; нову мотивацію людської діяльності в аспекті становлення культури постматеріальних цінностей. Зроблено висновок, що інституціоналізація економічних та економіко-неекономічних взаємодій формує спрямованість процесу економічної модернізації.

Ключові слова: економічна модернізація, інституціональна модернізація, інституціоналізація, інституціоналізація економіко-неекономічних взаємодій, соціалізація економіки.

Бібл.: 14.

Івашина Олександр Флорович – доктор економічних наук, доцент, професор кафедри менеджменту ЗЕД, Академія митної служби України (вул. Рогальова, 8, Дніпропетровськ, 49000, Україна)

E-mail: ivashina_aleks@ukr.net

УДК 330.837

UDC 330.837

Івашина А. Ф. Институциональная среда экономической модернизации

Рассмотрены теоретико-методологические основы институционализации экономико-неэкономических взаимодействий, и на этой основе обоснованы пути и способы экономической модернизации страны. На основе институциональной методологии осуществлен анализ институционально-трансформационных изменений в процессе экономической модернизации и обоснованы ее институциональные факторы. Проведен институциональный анализ экономико-политических и экономико-социальных взаимодействий, а также роли институциональной модернизации в экономической модернизации страны. Определены институциональные критерии результатов экономической модернизации: уровень трансакционных издержек в экономике как общая характеристика качества институциональной среды; качество власти и законодательства как эффективный гарант перед теми общественными силами, которые не заинтересованы в экономической модернизации страны; способность импортировать и внедрять институты глобальной рыночной экономики, усваивать организационно-технический опыт, создавать эффективное распределение прав собственности; новую мотивацию человеческой деятельности в аспекте становления культуры постматериальных ценностей. Сделан вывод, что институционализация экономических и экономико-неэкономических взаимодействий формирует направленность процесса экономической модернизации.

Ключевые слова: экономическая модернизация, институциональная модернизация, институт, институционализация, институционализация экономико-неэкономических взаимодействий, социализация экономики.

Библ.: 14.

Івашина Олександр Флорович – доктор економічних наук, доцент, професор кафедри менеджменту ВЗД, Академія таможенної служби України (вул. Рогальова, 8, Дніпропетровськ, 49000, Україна)

E-mail: ivashina_aleks@ukr.net

Ivashyna O. F. The Institutional Environment for Economic Modernization

The theoretical and methodological foundations of economic and non-economic institutionalization interactions were considered and on this basis the ways and means of economic modernization of the country were justified. On the basis of the institutional methodology an analysis of institutional and transformational change in the process of economic modernization was carried out and its institutional factors were justified. An institutional analysis of economic, political, and economic and social interactions was conducted, as well as the role of institutional modernization in the economic modernization of the country was justified. The institutional criteria results of economic modernization were defined: the level of transaction costs in the economy as a general description of the quality of the institutional environment; the quality of government and legislation as an effective guarantor to those social forces that are not interested in the economic modernization of the country; the ability to import and implement the global market economy institutions, to acquire organizational and technical expertise to create efficient allocation of property rights; new motivation of human action in terms of a culture of post-material values. It was concluded that the institutionalization of economic and non-economic interactions forms the direction of the economic modernization process.

Key words: economic modernization, institutional modernization, institution, institutionalization, the institutionalization of economic and non-economic interactions, socialization of the economy.

Bibl.: 14.

Ivashyna Oleksandr F. – Doctor of Science (Economics), Associate Professor, Professor of the Department of Management of FEA, Ukrainian Academy of Customs (vul. Rogalyova, 8, Dnipropetrovsk, 49000, Ukraine)

E-mail: ivashina_aleks@ukr.net

Актуалізація та пріоритетність проблеми економічної модернізації зумовлені об'єктивною необхідністю проведення глибоких змін в економіці країни. Ці зміни потребують створення інституціонального середовища економічної модернізації з урахуванням традицій народу, характеру та особливостей політичного устрою, етичних норм, загальної та правової культури громадян, системи панівних цінностей суспільства та інших чинників. Досвід різних країн світу доводить, що глибока економічна

модернізація все більше визначається здатністю до інновацій, до сприйняття новітніх технологічних і управлінських досягнень на основі використання тих інституціональних особливостей суспільства, які дозволяють повною мірою використати його інституціональний, інтелектуальний та соціальний капітал. Найбільш успішно розвивається економіка в тих країнах, які не тільки змогли змінити її технологічну основу, а й побудувати її інституціональну основу з урахуванням традиційних цінностей, норм і правил

суспільного життя. Це яскраво проявилось на прикладах економічної модернізації післявоєнних Німеччини та Японії, більш пізньої модернізації Південної Кореї, Китаю та інших країн. Сьогодні необхідність економічної модернізації країни та її руху в напрямку створення потужного постіндустріального укладу суспільства є очевидною.

У сучасному розумінні модернізація економіки – не просто зміна технологій або індустріалізація (як це було в XIX – XX ст.), а руйнування застарілих інститутів і відмова від тих технологій, які не відповідають сучасним реаліям. Таким чином, економічна модернізація має в своїй основі інституціональну модернізацію, важливим аспектом якої є інституціоналізація економічних відносин і тих економіко-неекономічних взаємодій, які визначають постіндустріальний шлях розвитку суспільства. Саме тому пошук шляхів і способів економічної модернізації країни потребує використання інституціональної дослідницької програми і методологічних підходів, які надає сучасний інституціоналізм.

Як відомо, інституціональна дослідницька програма має певні методологічні обмеження, оскільки і досі немає чітко визначених предметного поля і місця в структурі економічної науки. Розмитість базового поняття «інститут», міждисциплінарність інституціональних досліджень доводить незавершеність процесу формування нормальної парадигмальної економічної науки, породжує багато питань методологічного характеру. Інституціональна дослідницька програма передбачає додержання певного методологічного плюралізму, насамперед тому, що різні напрями інституціоналізму об'єднує лише об'єкт дослідження. Тим не менш, інституціоналізм не втрачає свої базові принципи, закладені ще представниками історичної школи та класичного інституціоналізму: реалістичність, описовість, історичність, психологізм, соціальну антропологію, а доповнюється новою інституціональною теорією, яка через теорію контрактів, економіку і право, теорію суспільного вибору інтегрується до мейнстріму та створює розширену і модифіковану, більш реалістичну версію неокласики. Як бачимо, інституціоналізм є не просто способом примирення різних методологічних підходів, а і теоретичною основою для аналізу суспільної еволюції та економічної модернізації.

Тому є всі підстави розглядати інституціональну теорію як метатеорію, що забезпечує двосторонній характер взаємозв'язків між інституціональним середовищем і економічною поведінкою людини, економічною поведінкою людини та економічними змінами в суспільстві.

Поява та використання терміна «економічна модернізація» доводить різноманітність термінів, які відображають природу системних змін в суспільстві та діалектику економічного розвитку. В інституціональній теорії цей термін набуває оновленого змісту й наповнення та відображає об'єктивний процес зміни, розвитку, покращення, конструювання, інноваційної діяльності, подолання традицій, накопичення позитивних змін у суспільстві, зростання економіки, вдосконалення соціальних відносин і формування громадянської відповідальності. Як економічна категорія «модернізація» – це сукупність взаємопов'язаних процесів нагромадження капіталу (мобілізації ресурсів), розвитку виробництва і підвищення продуктивності праці та т. п. Вона асоціюється зі змінами, які відбуваються в економічній, техніко-технологічній, політичній, суспільно-культурній сферах суспільства [11, с. 62].

Теоретичне обґрунтування інституціональної модернізації висвітлюється у працях відомих сучасних вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема Т. В. Гайдай, А. А. Гриценка, М. І. Зверякова, Г. Б. Клейнера, Д. Норта, Р. М. Нуреева, К. С. Сабліна, В. А. Тамбовцева, В. М. Тарасевича, Дж. Ходжсона, Т. Черкасової, А. А. Чухна [1 – 3, 5 – 7, 9 – 14] та ін.

І все ж проблема економічної модернізації потребує додаткових досліджень. Це зумовлено появою нових методологічних підходів, які дозволяють включити до її аналізу велику кількість економіко-неекономічних відносин, дослідити інституціональні умови її проведення, визначити рушійні сили трансформаційних процесів, їх особливості в контексті глобальних зрушень і постіндустріальних тенденцій розвитку. На перший план висувуються чинники етики, культури, моралі, довіри, суспільної психології, тобто ті рушійні сили, які визначають характер сучасного економічного розвитку та особливості інституціоналізації економічних та економіко-неекономічних взаємодій.

Метою статті є розвиток теоретико-методологічних засад інституціоналізації економіко-неекономічних взаємодій, і на цій основі – наукове обґрунтування шляхів і способів ефективної економічної модернізації країни.

Сьогодні стало зрозумілим, що інституціональна модернізація має стати відповіддю на глобальні та постіндустріальні виклики сьогодення. Саме в цьому контексті слід розглядати теперішні політичні конфлікти, які доводять об'єктивну необхідність прискорення інституціональних змін. Разом з тим, існуюча онтологічна складова вносить суттєві зміни в причини, механізм і наслідки суспільної еволюції та еволюції економіко-неекономічних взаємодій. Розуміння їх синергетичної цілісності дозволяє бачити нову якість економічної модернізації, коли так звані випадкові величини все більше набувають домінуючого значення над жорсткими лінійними детермінантами розвитку, хоча такі, кількісно порівняні, детермінанти є визначальними для дослідників, що працюють у межах мейнстріму. Такими детермінантами є різного роду економічні процеси, результати яких описуються макроекономічними величинами і свідчать про стан економіки та окремі тенденції її розвитку. Однак подібні детермінанти не дають можливості встановити тісний взаємозв'язок між економічним, соціальним, людським розвитком, вимірюваним соціальними показниками, індексами конкурентоспроможності та якістю інституціонального середовища в країні, показати вплив інституціональних чинників на результати функціонування економіки.

Економічна модернізація означає не тільки досягнення певних економічних і соціальних, а й інституціональних результатів, порівнюваних з певними критеріями. Серед них – рівень трансакційних витрат в економіці. Він відображає якість влади і законодавства, державних і приватних інститутів, виступає загальною характеристикою якості інституціонального середовища та свідчить про критичні відставання країни у:

- ✦ ефективності конкурентного середовища;
- ✦ реалізації знань в економіці;
- ✦ впровадженні інституціональних засад у політико-правову сферу та корпоративне середовище;
- ✦ розвитку процесу соціалізації економіки.

Розриви між формальними інститутами та неформальними нормами (цінності, настанови, звичаї) зумовлюють виникнення незавершених і проміжних інституціональних

станів, що створюють неприйнятно високий рівень трансакційних витрат у трансформаційних економіках. Українська економіка характеризується високим рівнем і постійним зростанням витрат інституціональної трансформації. Існують всі підстави стверджувати, що в трансформаційний період зростає роль трансакційного сектора економіки. Дослідники оцінюють питому вагу трансакційних витрат, що з'являються внаслідок виникнення фірми як інституту, в її сукупних витратах, на рівні 1,5 – 15%, хоча в перехідних економіках вони можуть бути значно вищими. Водночас, трансакційні витрати національної економіки – на рівні 50 – 70% при постійному зростанні трансакційного сектора. За деякими оцінками, різниця між витратами трансакційного сектора національної економіки в цілому та трансакційними витратами фірм становить приблизно 50% [8, с. 72 – 73].

Сучасна синергетика пояснює, що на зростання трансакційних витрат у перехідних економічних системах суттєво впливають наявність операційної закритості та ефект гістерезису. Крім того, на величину трансакційних витрат впливає мотивація суб'єктів інституціональних змін, ступінь їх інформованості про наявні альтернативи, а також прогрес знань, що швидко змінює базові інститути сучасної економіки. Зниженню трансакційних витрат сприяє ефективна інституціоналізація економіко-неекономічних взаємодій трансформаційної економіки, яка враховує комплементарність інститутів економічної, політичної, соціальної, культурної, духовної, екологічної та інших сфер суспільства.

Іншим інституціональним критерієм економічної модернізації є якість влади та законодавства. Ця якість забезпечується ефективною інституціоналізацією економіко-політичних і економіко-правових взаємодій. Інституціоналізація створює ті інститути, які відображають інтереси різних економіко-політичних груп, суспільного плюралізму, що виступає ефективним гарантом перед авторитарними чи тоталітарними тенденціями держави або тих суспільних сил, які не зацікавлені в економічній модернізації країни. В Україні наявність таких сил зумовлена особливістю економічної моделі, нерозвиненістю політичних інститутів і такою інституціоналізацією економіко-політичних взаємодій, яка створила проміжну, кризову форму розвитку, сформувавши рентаорієнтовану поведінку не тільки у суб'єктів економіко-політичних взаємодій, а як поширену суспільну норму. Ознакою такої форми розвитку став занепад державних інститутів, інститутів управління і постійна боротьба економіко-політичних угруповань за перерозподіл сфер впливу та контроль над фінансовими потоками, а головне – розквіт корупції. Корупція виводить величезні кошти з підприємницького сектора економіки, відволікає значні суми з державного бюджету і зменшує соціальні видатки. За оцінками міжнародної некомерційної суспільної організації Transparency International, Індекс сприйняття корупції, який дозволяє порівнювати корупційність різних країн. У світі Україну сприймають як країну з надзвичайно високим рівнем корупції. У 2012 р. Україна опинилася на 144 місці серед 174 країн, причому нижче України в рейтингу немає жодної європейської країни. Ситуація в Україні (26 балів зі 100) є надзвичайно поганою, оскільки будь-який результат в індексі нижче 30 балів свідчить про те, що в країні існує тотальна корупція і, на думку Transparency International, вважається «ганьбою нації» [4]. Як бачимо, корупція впливає на загальний рівень трансакційних витрат у країні та може розглядатися як чинник гальмування економічної модернізації суспільства.

Інституціональні наслідки відтворення корупції є дуже негативними для суспільства. Вони суттєво збільшують трансакційні витрати економіки, впливають на надійність і передбачуваність змін у процесі економічної модернізації та суспільної трансформації. Насамперед відбувається дискредитація права як основного регулятора взаємодії суспільства і держави. Внаслідок цього формуються суспільні уявлення про незахищеність громадян перед владою та криміналітетом, збільшуються економічні та політичні ризики для бізнесу, зростає соціальна нестабільність у суспільстві, зменшується ефективність політичної активності держави безпосередньо в економічній сфері та державне регулювання підприємницької діяльності, унеможливується розробка та прийняття антикорупційного та економічного законодавства, формується неефективна податкова система. У таких умовах постає питання можливості сформувати державу розвитку, здатну на реалізацію модернізаційного проекту.

Наступний інституціональний критерій економічної модернізації відображає якість приватних і державних інститутів, здатність імпортувати й запроваджувати сучасні інститути глобальної ринкової економіки, засвоювати організаційно-технічний досвід, створювати ефективний розподіл прав власності. Можна відмітити ознаки серйозної інституціональної деградації українського суспільства, яка стає серйозною перешкодою для створення інноваційної моделі розвитку. Вона проявляється в послабленні системної конкурентоспроможності національної економіки, про що свідчать світові рейтинги конкурентоспроможності. Так, провідний в Європі Інститут менеджменту (*Institute of Management Development*), який базується в Лозанні (Швейцарія), опублікував результати глобального дослідження конкурентоспроможності країн світу 2013 року – *The World Competitiveness Yearbook 2013*. Під конкурентоспроможністю країни Інститут менеджменту розуміє спроможність національної економіки створювати та підтримувати середовище, в якому виникає конкурентоспроможний бізнес. Відповідно до них Україна займає 49 місце зі 60 обстежених країн світу [4, с. 10].

Останні «євроінтеграційні» події доводять, що характер, темпи і можливі напрямки інституціональної трансформації залежать від світогосподарських зв'язків, а зовнішні чинники впливають на функціонування механізму економічної модернізації. Однак економічна модернізація можлива лише за умови зростання відносної ролі внутрішніх факторів розвитку, передусім факторів інституціонального характеру, зрозуміло, тією мірою, якою взагалі можна відокремити внутрішні фактори від зовнішніх у період посилення глобалізаційних тенденцій. У цьому контексті слід відмітити, що залучення зовнішніх ресурсів в економіку все більше розглядається не з позицій покращання технологічного рівня виробництва в країні, а з позицій вирішення поточних проблем соціальної політики.

Ще один інституціональний критерій економічної модернізації є проявом інституціоналізації економіко-соціальних взаємодій. У ньому проявляється тенденція до соціалізації економіки. Соціалізація економіки – це процес і певний результат прогресу та історичної новизни досягнутих в процесі суспільної еволюції соціальних змін. Результатами соціалізації є гармонізація інтересів кожного члена суспільства, кожної соціальної групи, суспільства в цілому, зменшення соціальної нерівності та розвиток со-

ціального капіталу. Як соціальний інститут – це форма організації та регулювання економіко-соціальних взаємодій, одна з форм організації, регулювання та впорядкування суспільного життя і поведінки людей в економічній сфері. Інституціоналізація економіко-соціальних взаємодій закріплює той чи інший припустимий рівень або міру справедливої економічної поведінки. Вона виявляється як за своєю суспільством моральні, етичні, культурні правила і норми, прийнятні моральні норми, що перетворюються на правила поведінки, які складаються на основі економічної культури, цінностей, звичок, традицій, менталітету і визначають поведінку економічних суб'єктів, забезпечують саморегулювання їх діяльності і впливають на процеси економічної модернізації.

Інституціоналізація економіко-соціальних взаємодій створює або змінює правила і норми, які забезпечують формування ефективних структур в соціально-трудовій сфері, подолання соціальної диференціації, певних вад ринкової економіки, формування принципово нової моделі економічної модернізації, в основі якої – соціокультурний устрій суспільства, певні соціальні стандарти, соціальна справедливість, соціальна відповідальність і формування соціального капіталу. Вони забезпечують соціальну адаптацію населення до ринку, формування ефективних моделей поведінки на ринку праці, трансформацію форм зайнятості, сприяють зменшенню диференціації та соціальної різноманітності суспільства.

Глибина та ефективність економічної модернізації все більше залежать від соціокультурних факторів, які визначають:

- ✦ продуктивність праці;
- ✦ рівень і структуру споживання як лінійні детермінанти економічного зростання;
- ✦ особливості соціальних відносин;
- ✦ соціокультурні особливості економічної модернізації;
- ✦ особливості соціальної інтеграції суспільства, що до останнього часу в нас відбувалося лише через державу, хоча сьогодні очевидні паростки громадянського суспільства та його роль у суспільних трансформаціях;
- ✦ посилення соціальної диференціації, яка проявляється через інститути соціальної справедливості та соціального партнерства.

Державне чиновництво, політикум, менеджери все чіткіше займають позиції у складі панівних соціальних груп. Зростає внутрішня диференціація та соціальна різноманітність суспільства, а інституціоналізація соціальної нерівності відображає маргіналізацію великої кількості людей, які не мають шансів на ефективну зайнятість і гідну оплату праці.

Посилення тенденції до соціалізації обов'язково має враховувати моральний аспект модернізації суспільства. Це дозволяє зменшувати соціальне відчуження, створювати механізми саморегулювання соціальних конфліктів і соціальної адаптації. Цей аспект економічної модернізації є важливим, оскільки інституціоналізація соціальної адаптації населення до ринку поєднала у свідомості людей розуміння розширення формальних прав і свобод, фактичне звуження соціальних та економічних можливостей. В умовах деіндустріалізації суспільства сформувався потужний інституціональний чинник гальмування економічної модернізації – безробіття. Воно небез-

печно тим, що формує масову свідомість, яка відображає своєрідний злам у ставленні до праці та накладає певний відбиток на стереотипи і норми поведінки. Для значного прошарку населення інституціоналізується соціальна модель, у якій праця являє собою можливість отримати мінімальні засоби для існування, а якісні характеристики праці, її зміст та умови не відіграють суттєвого значення. Очевидно, що в такому соціальному середовищі постіндустріальні тенденції розвиваються повільно.

Існування якісно різноманітних видів праці, які існують в економіці одночасно, є загальносвітовою тенденцією, свідчить про поглиблення поділу праці та зрушення у соціальній структурі суспільства. В Україні подібна тенденція скоріше є свідченням деіндустріалізації, а формування так званих нетипових форм зайнятості, розвиток яких зазвичай свідчить про поширення постіндустріальних тенденцій, відображає загострення проблеми безробіття та деградацію індустріального сектора економіки країни.

Інституціоналізація економіко-соціальних взаємодій в умовах появи нових типів і видів праці свідчить про зміну ціннісних оцінок і мотивації людей до праці, необхідність перетворення праці з інструментального засобу заміни відсталих форм життєдіяльності в самоцінність. Саме тому виникає потреба у використанні методологічних можливостей універсуміки, яка дозволяє розглянути зміну ціннісних оцінок і мотивацію людей в широкому контексті. Вона виявляється на рівні людини через мікроуніверсумізацію та синергетичний вплив усіх сторін людської життєдіяльності. Використання сучасної синергетики дає можливість в хаосі трансформаційних змін побачити прообраз нового порядку, який формується не стільки в процесі запланованого на прогресивно-послідовному заміщенні одних інституціональних структур іншими, скільки в процесі соціокультурного розвитку, що характеризується співіснуванням самостійних і непорівнянних інституцій, широтою універсумних взаємодій. Саме на основі аналізу універсумних економіко-неекономічних взаємодій є всі підстави виділити найбільш важливий інституціональний критерій економічної модернізації – нову мотивацію людської діяльності в аспекті становлення культури постматеріальних цінностей.

ВИСНОВКИ

Економічна модернізація за змістом є інституціональною модернізацією, яка забезпечує інституціоналізацію універсумних економіко-неекономічних взаємодій. Вона відбувається на основі метайнститутів, які інтегрують генетичну інформацію про економічну систему, цінності людини та суспільства і надає відповідної спрямованості та цілісності економічної модернізації. У процесі економічної модернізації створюються нові інститути, встановлюються інституціональна рівновага та компліментарність між інститутами різних сфер суспільства. Система ціннісних орієнтацій та установок створює мотивації до подальшої інституціоналізації економічних та економіко-неекономічних взаємодій, що формує спрямованість процесу економічної модернізації.

Системний аналіз, універсуміка, синергетична концепція впорядкованого економічного хаосу пояснюють роль економіко-неекономічних взаємодій в процесі суспільних трансформацій. Визнання значущості людини як суб'єкта соціуму, суб'єктивно індивідуального в людині, важливості економічного вибору як соціально і культурно

детермінованого пояснює адаптацію економічних суб'єктів у кількох вимірах суспільного буття. Зіставлення дискреційних альтернативних можливостей, які часто доповнюють одна одну в умовах значного різноманіття трансакцій, визначає наслідки інституціональних змін, вектори економічної модернізації, її глибину та роль постіндустріальних тенденцій у розвитку економіки. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Гайдай Т. В.** Інституціонально-еволюційний підхід у дослідженні інверсійного типу системної трансформації / Т. В. Гайдай // Научные труды Донецкого национального технического университета. Серия: Экономическая. Выпуск 37-1. – Донецк, ДонНТУ, 2009. – С. 85 – 89.
2. **Зверьяков М.** Ліберальна ідея і модернізація економіки України / М. Зверьяков // Економіка України. – 2010. – № 7. – С. 11 – 21.
3. Институциональная архитектура и динамика экономических преобразований / Ред. А. А. Гриценко. – Х. : Форт, 2008. – 928 с.
4. **Кизим М. О.** Тінізація економіки в Україні та Росії та її вплив на економічний розвиток країни / М. О. Кизим, Г. П. Киреєнко, І. О. Губарева // Бізнес Інформ. – 2013. – № 8. – С. 8 – 14.
5. **Клейнер Г. Б.** Модернизация экономики и «выращивание» институтов: взгляд «снизу» / Г. Б. Клейнер // Модернизация экономики и выращивание институтов / Отв. ред. Е. Г. Ясин. – М. : ГУВШЭ, 2005. – Кн. 1. – С. 370 – 379.
6. **Норт Д.** Институты, институциональное изменение и функционирование экономики / Д. Норт ; [пер. с англ. А. Н. Нестеренко]. – М. : Фонд экономической книги «Начала», 1997. – 527 с.
7. **Нуреев Р.** Россия: особенности институционального развития / Р. Нуреев. – М. : Норма, 2009. – 448 с.
8. **Попов Е.** Трансакционные издержки в переходной экономике / Е. Попов, В. Лисных // Мировая экономика и международные отношения. – 2006. – № 3. – С. 72 – 77.
9. **Саблин К. С.** Государство развития в разных институциональных условиях / К. С. Саблин // Научные труды Донецкого национального технического университета. Серия: Экономическая. – 2010. – Вып. 38-2. – С. 161 – 168.
10. **Тамбовцев В. Л.** Траектории институциональных изменений: теория и российские реалии / В. Л. Тамбовцев // Модернизация экономики и выращивание институтов / Отв. ред. Е. Г. Ясин. – М. : ГУВШЭ, 2009. – Кн. 1. – С. 300 – 310.
11. **Тарасевич В. Н.** Экуника: гипотезы и опыты : монография / В. Н. Тарасевич. – М. : ТЕИС, 2008. – 565 с.
12. **Ходжсон Дж.** Экономическая теория и институты / Дж. Ходжсон. – М. : Дело, 2003. – 464 с.
13. **Черкасова Т.** Институциональные факторы постиндустриальной модернизации национальной экономики / Т. П. Черкасова // Научные труды Донецкого национального технического университета. Серия: Экономическая. – 2009. – Вып. 37-3. – С. 61 – 66.
14. **Чухно А. А.** Модернізація економіки та економічна теорія / А. А. Чухно // Європейський вектор економічного розвитку : збірник наук. праць. – Вип. 2 [13]. – 2012. – С. 149 – 155.

REFERENCES

- Cherkasova, T. P. "Institutsionalnye faktory postindustrialnoy modernizatsii natsionalnoy ekonomiki" [Institutional factors postindustrial modernization of the national economy]. *Nauchnye trudy DonNTU. Seriya ekonomicheskaya*, no. 37-3 (2009): 61-66.
- Chukhno, A. A. "Modernizatsiia ekonomiky ta ekonomichna teoriia" [The modernization of the economy and economic theory]. *Yevropeiskiy vektor ekonomichnoho rozvytku*, no. 2 (13) (2012): 149-155.

Haidai, T. V. "Instytutsionalno-evoliutsiinyi pidkhid u doslidzhenni inverziinoho typu systemnoi transformatsii" [Institutional and evolutionary approach to the study of the inversion type of system transformation]. *Nauchnye trudy DonNTU. Seriya ekonomicheskaya*, no. 37-1 (2009): 85-89.

Institutsionalnaia arkhitektonika i dinamika ekonomicheskikh preobrazovaniy [Architectonic and institutional dynamics of economic transformation]. Kharkiv: Fort, 2008.

Kleyner, G. B. "Modernizatsiia ekonomiki i «vyrashchivanie» institutov: vzgliad «snizu»" [Modernization of the economy and "growing" institutions: a view "from below"]. In *Modernizatsiia ekonomiki i vyrashchivanie institutov*, 370-379. Moscow: GUVShE, 2005.

Khodzhsan, Dzh. *Ekonomicheskaya teoriia i instituty* [Economic theory and institutions]. Moscow: Delo, 2003.

Kyzym, M. O., Kyreienko, H. P., and Hubareva, I. O. "Tinizatsiia ekonomiky v Ukraini ta Rosii ta ii vplyv na ekonomichnyi rozvytok krainy" [Shadow economy in Ukraine and Russia and its impact on economic development]. *Biznes Inform*, no. 8 (2013): 8-14.

Nort, D. *Instituty, institutsionalnoe izmenenie i funktsionirovanie ekonomiki* [Institutions, Institutional Change and Economic Performance]. Moscow: Nachala, 1997.

Nureev, R. *Rossia: osobennosti institutsionalnogo razvitiia* [Russia: peculiarities of institutional development]. Moscow: Norma, 2009.

Popov, E., and Lisnykh, V. "Transaktsionnye izderzhki v perekhodnoy ekonomike" [Transaction costs in the transitional economy]. *Mirovaia ekonomika i mezhdunarodnye otnosheniia*, no. 3 (2006): 72-77.

Sablin, K. S. "Gosudarstvo razvitiia v raznykh institutsionalnykh usloviakh" [Developmental state in different institutional settings]. *Nauchnye trudy DonNTU. Seriya ekonomicheskaya*, no. 38-2 (2010): 161-168.

Tambovtsev, V. L. "Traektorii institutsionalnykh izmeneniy: teoriia i rossiyskie realii" [Trajectory of institutional change: Theory and Russian realities]. In *Modernizatsiia ekonomiki i vyrashchivanie institutov*, 300-310. Moscow: GUVShE, 2009.

Tarasevich, V. N. *Ekunika: gipotezy i opyty* [Ekunika: hypotheses and experiments]. Moscow: TEIS, 2008.

Zveriakov, M. "Liberalna ideia i modernizatsiia ekonomiky Ukrainy" [The liberal idea and modernization of Ukraine's economy]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 7 (2010): 11-21.